

sequenter ex materia, quatenus ex parte sua confert ad subsistendum, et ex forma, quatenus absolute constituit substantialem naturam. Tenet ergo prima consequentia a paritate rationis, et quia, sicut hic modus intrinsecus immediate determinans ens concipitur ut quid simplex, se ipso et non per alium modum differens ab aliis, ita etiam differentia tam subalterna quam ultima, ut declaratum est.

10. *Ens esse genus, et modum entis veram differentiam, insertur ex Scoti opinione. — Responsio Scoti ad illatum inconueniens refutatur.* — Tertio, quia, si conceptus substantiæ resolvitur in conceptum entis, et conceptum modi omnino condistincti ab ente, et contrahentem, et non includentem ipsum, nil deesse potest huic modo, quominus vera differentia sit, neque enti quominus genus sit, præsertim cum Scotus supponat ens esse univocum. Sequela quoad priorem partem probatur, quia de ratione differentia nihil aliud est, nisi quod essentialiter contrahat superius prædicatum univocum, et quidditativum, non includendo ipsum, et cum illo constituendo gradum essentialem aliquem per modum formæ ejus, ex quo habet quod prædicetur (ut aiunt) in quale quid, et consequenter quod faciat differre ab aliis; hæc autem omnia conveniunt modis contrahentibus ens juxta doctrinam Scoti. Quoad alteram vero partem probatur sequela, quia de ratione generis solum est, quod sit prædicatum univocum et quidditativum, seu in quid, non exprimens totam quidditatem usque ad ultimum gradum (propter quod dici solet prædicari in quid incomplete), et quod sit aptum contrahi et determinari per differentias essentialiter distinctas, ex quo habet quod de pluribus essentialiter differentibus prædicetur; sed hoc totum convenit enti juxta principia Scoti. Unde e contrario Aristoteles, 3 Metaph., text. 10, inde probat, ens non posse esse genus, quia in omnibus differentiis et modis, quibus contrahitur, essentialiter includitur, quod repugnat generi, ut idem Aristoteles probat, 6 Topic., c. 3. Respondet Scotus, ens non esse genus, quia licet non in omnibus, saltem in aliquibus differentiis includitur, scilicet in differentiis non ultimis, quæ sumuntur a tota forma. Sed hoc imprimis ostensum est supponere falsum, quia nullæ sunt differentia, quæ sumantur a tota forma in sensu ab Scoto intento, id est, quæ sumantur a tota forma totaliter (ut sic dicam) et non secundum aliquem præcisum

gradum seu conceptum. Et deinde non satisfacit, nam quid refert, quod ens includatur in quibusdam ultimis et remotis differentiis, ut non sit genus respectu substantiæ et accidentis, in quæ proxime et univoce dividitur per differentias proprias, et extra sui rationem? Imo e contrario juxta Scoti sententiam inferendum esset, illas differentias non ultimas, prout ab ipso finguntur, non esse proprias differentias, sed quasdam species entis; nam resolvable sunt in conceptum entis quidditativum, et univocum ipsis, et in aliquam differentiam ultimam, quæ non includat ens; nihil ergo ibi deerit ad constitutionem et compositionem speciei.

11. Quarto, hi modi intrinseci sunt inæquales in perfectione entitativa; ergo sunt entia. Antecedens patet, quia substantia est perfectior accidente, et non ratione ejus in quo conveniunt; ergo ratione ejus in quo differunt; ergo ratione sui proprii modi intrinseci. Quod etiam per se notum est; ideo enim substantia perfectior est, quia est per se, accidens vero in alio; ergo ipse modus per se essendi perfectior est modo existendi in alio; ergo uterque habet aliquam perfectionem; ergo entitatem, nam perfectio sine entitate reali concipi non potest; aut enim sunt idem, aut perfectio supponit entitatem, et est proprietas ejus. Unde novum argumentum, vel confirmatio confici potest; nam in his modis (et idem est de omnibus differentiis) reperiuntur passionis entis: sunt enim aliquid; nec enim sunt nihil; et unum, nam unusquisque modus est in se divisus, et distinctus a quolibet alio; et bonum, quia habent suam definitam perfectionem et appetibilitatem; et verum, quia non sunt conficti, et per se intelligibiles sunt. Tandem modus, quo constituitur substantia, aliquo modo substantia esse debet; nam, ut dixit Aristoteles, 1 Phys., c. 6, substantia non constituitur ex non substantiis, et idem proportionaliter est de modo accidentis; sed quod est substantia, est etiam ens; ergo.

12. *Sententiæ Scoti, quæ fingi posset, explicatio.* — Hinc vero sumere potest aliquis occasionem ad explicandam sententiam Scoti, vel certe novam aliam introducendam. Differentia enim seu modus constituens substantiam non est substantia completa, sed incompleta; hac enim ratione substantia, quæ est generalissimum prædicamenti substantiæ, habere potest differentias in quibus non includatur, quia genus illud tantum est substantia

completa, differentia autem est solum incompleta substantia; ad hunc ergo modum dici potest, ens, quod determinatur ad esse substantiæ, quantitatis, et aliorum quæ in rectis lineis prædicamentorum ponuntur, solum esse ens completum, et ideo non includi in modis intrinsecis quibus determinatur, imo neque in differentiis quæ etiam sunt incompleta entia; et in hoc sensu omnes rationes factæ non procedunt contra hanc sententiam, quia non negatur, differentias et modos esse aliquo modo entia, sed solum esse entia completa, quod nullam habet absurditatem.

13. *Aliena ab Scoti mente et falsa ostenditur.* — Sed hæc expositio neque est ad mentem Scoti, neque in se vera est. Primum patet, quia Scotus specialiter negat, ens includi in differentiis ultimis, in non ultimis autem concedit includi; non loquitur ergo de ente completo, quia hoc modo nulla differentia est completum ens. Deinde Scotus loquitur de universalissimo conceptu entis realis, quem mens nostra potest abstrahere, ut manifeste constat ex citatis locis; ens autem completum prædicto modo explicatum non est universalissimus conceptus entis; nam, cum entia incompleta aliquid entitatis habeant, convenientiam aliquam realem habent cum entibus completis; ergo concipi potest ratio entis universalior, quæ secundum rationem ab his præscindat. Quod autem illa sententia in se falsa sit, tribus rationibus ostenditur. Prima est tantum ad hominem, supposita sententia Scoti, quod ens sit univocum; tunc enim evidentius sequitur juxta prædictam interpretationem, ens completum esse unum genus commune ad decem prædicamenta, quia habet differentias reales extra sui rationem, et omnia alia requisita ad rationem generis, ut patet applicandō rationem supra factam.

14. Secunda ratio est, quia ens communissime sumptum, ut est transcendens, et objectum metaphysicæ, vel intellectus, abstrahit a completo et incompleto; nam hæc omnia, ut ex modo significandi patet, se habent per additionem ad ens in quantum ens, in ordine ad præcisionem vel expressionem nostrorum conceptuum. Et saltem dubium non est, quin possit ens in hac generalitate significari et concipi, ut paulo antea dicebam; sic autem nunc nos loquimur de ente, quia ut sic est objectum metaphysicæ; ergo hujusmodi ens intrinsece includitur in differentiis, et modis intrinsecis. Quod si fortasse auctores prædictæ

sententiæ dicant, se non loqui de hujusmodi ente, sed de ente completo, imprimis non loquuntur ad rem, de qua nunc agimus. Deinde non effugiunt difficultatem quæ in tota hac sententia præcipue declarari intenditur, scilicet, quomodo ens ad inferiora descendat; nam, licet dicant, ens completum contrahi ad substantiam per quemdam modum, qui nec est ens completum, nec omnino nihil, sed incompletum ens, restat illis explicandum, quomodo, et per quid, ens communissimum determinetur ad esse entis completi vel incompleti. Nam de eo, quod addit ens completum supra ens, inquiram an includat ens communissime sumptum; nam, si non includit, erit nihil, et procedent omnia argumenta facta; si autem includit, ergo differentia seu modus contrahens, vel dividens, includit ipsummet divisum. Unde de illo modo restabit inquirendum, per quid distinguatur ab ipso ente in communi, quod in se includit, et per quid differat ab aliis entibus, et ita incidet hæc explicatio in difficultates quas Scotus vitare intendit.

15. Tertia ratio et maxime propria est, quia ille conceptus entis completi communis decem prædicamentis, prout in rectis lineis constituuntur, et non aliis rebus, est impossibilis, quia perfectiora entia sunt incompletæ substantiæ, quæ non ponuntur directe in prædicamento substantiæ, quam accidentia, quæ ponuntur directe in prædicamento accidentis. Quod patet, sive consideremus physice substantias incompletas, sive metaphysice, nam materia prima perfectior est, magisque habet de entitate quam quantitas, et forma substantialis magis quam qualitas. Similiter rationalitas, prout est differentia substantialis, perfectius quid est quam quodlibet accidens; ergo ens prout est commune ad substantiam et accidentia, multo magis commune est ad substantias incompletas, et consequenter ad omne id, quod quacunque ratione entitatem includit, nam hæc sola convenientia considerari potest inter substantiam et accidens. Unde conceptus ille entis completi, si sit conceptus entis, quod sit per se unum, tantum esse potest conceptus substantiæ.

Questionis resolutio.

16. Dicendum est ergo, ens, in quantum ens, intrinsece includi in omni ente, et in omni conceptu positivæ differentia, aut modi entis realis. Ita docet D. Thomas, 1 cont. Gent., c. 25, et q. 31 de Verit., art. 1, et indi-

cat Quodlib. 2, art. 3, et 4 part., q. 3, art. 4, q. 4, art. 3, ad 1, q. 5, art. 1, et docent Thomistæ, Cajet., de Ente et essentia, cap. 1; Soncin., 5 Metaph., q. 14; Soto, in Antepæd. cap. 4. Idem tenet Fonsecc., 4 Metaphys., q. 4, c. 2, q. 3, et sumitur ex Aristotele, 3 Metaphys., text. 10, quem supra citavi. Et suppositis iis quæ contra Scotum dicta sunt, sufficienter probatur inductione, quia, si loquamur physice de rebus, ratio entis includitur in omnibus substantiis, et omnibus partibus earum, et in omnibus accidentibus et in omnibus modis positivis realibus; nam omnia hæc habent aliquo modo essentiam veram, id est, non fictam, nec imaginariam, sed realem, aptam ad existendum extra nihil. Si autem metaphysice res considerentur, ens includitur in omnibus generibus, et speciebus, et individuis absque controversia, et ostensum a nobis est includi etiam in differentiis, et in modis positivis intrinsicis; sed præter hæc nihil est in rebus.

17. *Objectioni respondetur.*—Dices, passionibus entis esse præter hæc omnia, de quibus nihil dictum est. Respondetur: de his passionibus in controversia positum est, an formaliter dicant aliquid positivum ex natura rei distinctum ab ente, vel solum negativum, aut ens rationis. Si hoc ergo posterius verum est, consequenter dicendum est passiones illas formaliter non includere ens, neque hoc esse contra conclusionem, quia illæ passiones formaliter non dicunt differentias, aut modos realiter determinantes aut afficientes ens. Si autem prior sententia vera est, consequenter asserendum est, has passiones in formali conceptu suo includere ens propter easdem rationes supra adductas, et contineri has passiones sub enumeratione facta, quia dicunt modos reales entis illi adæquatos seu convertibiles cum ipso; quæ autem harum opinionum verior sit, sequente disputatione tractabitur. Ratio autem aptior conclusionis jam etiam tacta est, et sumitur ex ratione entis supra explicata, quæ est habere essentiam realem, in quo non includitur quod illa essentia sit perfecta vel imperfecta, integra vel partialis, sed solum quod realis sit; hoc autem necesse est includi in omnibus rebus et modis, seu differentiis realibus. A posteriori autem generalis etiam ratio est, quia in his omnibus reperitur semper aliquis effectus, seu quasi effectus realis, quod non potest intelligi sine inclusione alicujus entitatis; nam constituunt, complent, aut integrant ac distinguunt

ens reale, adeo ut etiam ille modus, quo nostro more intelligendi determinatur ens in communi ad Deum seu ens increatum, concipiatur tanquam constituens tale ens: unde non potest concipi nisi sub ratione alicujus entitatis. Item hujusmodi differentie vel modi solent esse radices proprietatum, vel actionum realium; ergo.

18. Ad primum Scoti fundamentum respondetur, unam differentiam quantumvis ultimam posse esse diversam ab alia, etiam si cum illa in communi entis ratione conveniat, sicut de primis generibus generalissimis omnes docent, quæ propterea non proprie differre, sed primo diversa esse dicuntur, quia alias non essent suprema genera, sed sub alio superiori contenta, præsertim posita univocatione entis, quam Scotus ponit; quo modo autem hoc intelligendum sit, in sequente sectione declarabitur. Ad secundum respondetur, imprimis non esse necessariam illam proportionem inter compositionem physicam et metaphysicam, alioqui, sicut de omni forma verum est nihil includere materiæ, et de materia, nullam includere formam, ita de omni genere seu conceptu determinabili verificandum esset quod nullam includat differentiam, et e contrario de omni differentia, quod non includat ens quod est primum determinabile. Secundo dicitur, illam proportionem servari posse inter compositionem metaphysicam, et physicam, quamdiu in eis sistitur, et tenet in hoc, quod nec genus differentiam, nec differentia genus includit, sicut nec materia formam, nec forma materiam; si autem resolvendo metaphysicam compositionem pervenitur ad simplices conceptus non compositos ex genere et differentia, jam in illis respectu prædicatorum superiorum transcendentium, non oportet servari prædictam proportionem, quia in eis jam non reperitur ille determinationis modus, sed alius jam explicandus.

SECTIO VI.

Quomodo ens in quantum ens ad inferiora contrahatur seu determinetur.

1. *Difficultas questionis.*—Hæc est potissima difficultas, ob quam Scotus, Cajetanus et alii in sententias extreme oppositas declinant; alii negando conceptum entis præcisum et abstractum, ut nulla sit necessaria ejus contractio vel determinatio, quia hæc nullo convenienti modo intelligi potest; quia nec fieri potest per non ens, ut ostensum est

sectione præcedente, neque etiam per aliquid ens, alioqui in illo ente supponetur jam facta determinatio, et procedetur in infinitum. Sed hæc sententia, si intelligatur de abstractione secundum rem, seu fundata in distinctione aliqua ex natura rei, vera est, et quoad hoc satisfacit; si vero intelligatur de abstractione secundum rationem tantum, non est vera, ut ostendimus, et ideo etiam secundum rationem explicare oportet quomodo hæc contractio seu determinatio fiat. Alii ergo ita præscindunt, et abstrahunt conceptum entis, ut contrahi et determinari existiment per aliquid quod intrinsece non sit ens, quomodo philosophatur Scotus, qui non solum secundum rationem, sed etiam ex natura rei hujusmodi præcisionem excogitavit; tamen in duobus deceptus est, ut probavi: primo, ponendo talem modum abstractionis et præcisionis realis; secundo, supposita illa, fingendo modos seu differentias positivas reales, quæ entia non sint.

2. *Non admissio conceptu præciso entis, nulla contractio ipsius necessaria.*—Aliter vero favet huic parti Soncin., 4 Metaphys., quæst. 1, ad 2, et quæst. 19, ad 7, et lib. 5, quæst. 14, dum ait modum constituentem substantiam, et consequenter determinantem ens ad illam, esse tantum negationem, vel ens rationis. Unde (inquit), licet ens includatur quidditative in substantia, non tamen in eo per quod contrahitur ad conceptum substantiæ, quia id solum est quædam negatio, quam circumscribimus hac voce *per se*. Sed non video quid Soncinatem in eam sententiam induxerit, cum ipse non ponat conceptum objectivum entis præcisum ab hoc disjuncto, *substantia vel accidens*, quia, si ab his non abstrahit, nullo modo contrahente indiget, sed sola ablatione alterius membri alterum determinatum relinquatur; id autem quod relinquatur, non potest intrinsece constitui per solam ablationem alterius membri, sed per id quod intrinsece est. Qua enim ratione intelligi potest substantia constitui in ratione substantiæ, quæ perfectissima est, per solam negationem, aut per ens rationis? Unde omnia fere argumenta, quibus contra Scotum probavimus modum entis includere ens, procedunt contra hanc sententiam, scilicet, quia substantia non nisi ex substantiis coalescere vel constitui potest. Item, quia alias etiam modus, quo determinatur ens ad ens increatum, esset negatio. Præterea conceptus substantiæ de formali esset privativus,

aut per rationem confictus, et non realis; quia id, per quod formaliter constituitur, dicitur esse negativum, seu ens rationis. Denique alias etiam accidens per negationem a fortiori constitueretur, cum sit minus perfectum quam substantia; erit ergo quidam circulus, quia substantia constitueretur per negationem inhærentiæ, accidens vero per negationem perseitatis, quod vix est intelligibile. Quocirca, quamvis hæc simplicia interdum a nobis per negationes explicentur, tamen mens recta concipit res ipsas reales non constitui negationibus; sic differentiam bruti per irrationale explicamus, quod non propterea concipimus negatione constitui; similiter infinitatem Dei negatione declaramus, quam in summa quadam et positiva perfectione consistere recte concipimus; sic ergo, quamvis substantiam per se esse interdum explicemus per negationem inhærendi in alio, tamen mente concipimus non per eam negationem formaliter constitui, sed per positivam perfectionem, qua intelligitur formalem vim habere, ut sit per se absque subjecto cui inhæreat; sicut e contrario in accidente intelligimus esse talem positivam naturam, quæ postulat adhæSIONEM ad aliud, ut esse possit.

3. *Substantia et accidens per positivas perfectiones constituuntur.*—Tertia ergo sententia admittit contractionem seu determinationem entis ad inferiora per modos positivos et reales; hæc autem determinatio dupliciter explicari potest. Primo, ut sit per modum compositionis ex ente et modo aliquo, ex quibus, tanquam ex partibus metaphysicis, conceptus substantiæ, verbi gratia, componitur, et in eosdem est resolubilis; quæ compositio non est ex genere et differentia, solum quia ens includitur in ipso modo; in his enim compositionibus, quæ tantum sunt per rationem, non reputatur inconueniens quod determinabile, quando transcendens est, includatur in conceptu determinantis. Et hac ratione aiunt conceptus substantiæ, et aliorum supremorum generum vel differentiarum, vocari simpliciter simplices, non quia non sunt resolvable in duos conceptus, hoc enim est proprium solius entis, sed quia non sunt resolvable in duos conceptus mutuo præscindentes, quia unus necessario debet in alio includi, scilicet, ens in modo, quamvis e converso modus in ente actualiter non includatur.

4. *Aliqui qualiter ens determinari existiment.*—Quod si objicias, quia repugnat fieri talem resolutionem in duos conceptus, et al-

terum in altero includi, nam si in conceptu modi *per se* includitur ens et ipsum *per se*, ergo in eo includitur totum id quod in conceptu substantiæ; ergo nulla facta est resolutio. Responderi potest, includi quidem ens in modo *per se*, aliter vero quam in substantia, nam in substantia includitur ut in completo et perfecto ente; in modo vero solum ut incompleto. Item substantia includit modum *per se* ut partem metaphysicam formaliter constituentem ipsam, atque illa est totum constitutum ex ente et modo; modus autem *per se* includit seipsum, seu potius est ipsemet, non ut pars sui, sed ut id quo constituitur substantia; et hac ratione vera fit resolutio substantiæ in ens, et *per se*; neque idem omnino includitur in modo, quod concipiebatur in substantia.

5. Quod si ulterius urgeatur difficultas supra tacta de contractione seu determinatione entis ad ipsum modum *per se*, per quid fiat, aut quomodo non procedatur in infinitum, duplex est modus respondendi. Prior est determinari ens ad *per se* per alium modum, ita ut modus *per se* resolubilis sit in duos conceptus, scilicet in conceptum entis, et alterius modi inominati, ratione tamen distincti ab ipso *per se* minusque perfecti, nam eadem ratio, quæ probat substantiam ipsam esse sic resolubilem, probare etiam videtur de modo *per se*, nam in eo est ratio entis modificata, et aliter quam in substantia, et aliter etiam quam in modo accidentis; ergo potest ibi ratione distinguere ratio entis quæ modificatur, et ratio illam modificans, ratione distincta ab illa qua modificatur ad substantiam, ut modificatio ipsa diversæ rationis sit. Juxta hanc vero sententiam consequenter dicendum est, illum etiam alium modum esse resolubilem in alios similes duos conceptus, et consequenter ita posse in infinitum procedi, quia non est major ratio sistendi in uno quam in alio. Hoc autem esset magnum inconueniens, si ponerentur isti conceptus ex natura rei distincti, quia oporteret fingere in substantia infinitos modos ex natura rei distinctos, et in perfectione inæquales, habentes terminum ex parte modi perfectissimi et proxime constitutivi ipsius substantiæ, non vero ex alio extremo; ita ut omnes illi modi simul ibi sint, et tamen in eis nullum sit assignare infinitum in perfectione; hæc enim et similia revera sunt absurda. At vero si asseratur solum esse inter hæc distinctionem rationis, et omnem hanc resolutionem et compositionem esse

per præcisionem, et denominationem intellectus, non videtur magnum inconueniens totum hoc admittere; nam intellectus potest infinitis modis res inter se conferre aut præscindere et abstrahere; sicut potest etiam inter duas species in infinita genera vel in infinitum præscindere et abstrahere, quatenus inter duas species possunt aliæ intermediæ in infinitum multiplicari. Sed nihilominus hæc responsio non est probanda, etiam in hac sententia; quia mens statim abhorret processum in infinitum, quia alias nullus esset modus aut terminus resolutionis ad rem distincte concipiendam, nec posset mens inchoare, vel efficere hujusmodi abstractionem et determinationem, nisi sistendo semper in conceptu ulterius resolubili in duos alios conceptus, et incipiendo ab alio simili. Unde auctores omnes conati sunt hunc processum vitare; et videtur sane repugnare Aristoteli, 2 Metaph., c. 2, text. 10 et 11, ubi negat posse procedi in infinitum in prædicatis quidditativis; oppositum enim aperte sequitur ex prædicto processu; et statim addemus alias rationes, quæ communes sunt, etiam contra hanc responsionem.

6. Secunda ergo responsio esse potest, modum *per se* non esse ulterius resolubilem in duos conceptus, sed seipso distinguere a quolibet alio completo vel incompleto ente; nam cum procedimus resolvendo quod constituitur, in id quo constituitur, sistendum est in eo quo, ne procedamus in infinitum. Nam quod est ratio constituendi seu distinguendi aliud, hoc ipso est per se distinctum a quolibet alio; sic enim in rebus physicis forma est, quæ distinguit unum compositum ab alio, ipsa vero per se est distincta; et in universum actus est qui distinguit, ipse vero actus per se est distinctus. Sic ergo modus *per se* (et idem est de cæteris) contrahit ens ad substantiam, quam constituit et distinguit ab aliis, simulque se ipsum ab aliis etiam separat, et per sese determinat ens ad seipsum; et sic cessat processus in infinitum. Hæc responsio est probabilis, tamen non est satis consequenter dicta, nec rem satis declarat, ut ex dicendis in consequente sententia patebit.

Explicatur vera sententia.

7. Quarta igitur opinio, et quæ mihi probatur, est, hanc contractionem seu determinationem conceptus objectivi entis ad inferiora non esse intelligendam per modum

compositionis, sed solum per modum expressioris conceptionis alicujus entis contenti sub ente; ita ut uterque conceptus, tam entis quam substantiæ, verbi gratia, simplex sit, et irresolubilis in duos conceptus, solumque differant, quia unus est magis determinatus quam alius. Quod in ordine ad conceptus formales recte explicatur; differunt enim solum quia per unum expressius concipitur res, prout est in se, quam per alium, quo solum confuse concipitur, et præcise secundum aliquam convenientiam cum aliis rebus; hoc autem totum fieri potest sine propria compositione per solam cognitionem confusam vel distinctam, præcisam vel determinatam. Sic igitur his conceptibus formalibus intelliguntur correspondere duo objectivi simplices, et irresolubiles in plures conceptus, quorum unus dicitur superior vel abstractior alio, solum quia respondet confusiori conceptui formali, per quem non concipitur res secundum determinatum modum quo est in se, sed confuse et præcise. Potest etiam intelligi ille conceptus superior includi in inferiori sine propria compositione inferioris; quia totum id, quod confuse concipitur in illo conceptu præciso, reperitur in alio objecto expressius conceptu, et in toto illo, quacunque ratione consideretur. Ac denique intelligitur determinatio superioris ad inferius, et additio inferioris ad superius, non quasi per additionem partis ad partem, sed per solam majorem determinationem, vel expressionem, aut confusionem ejusdem rei in ordine ad diversos conceptus mentis.

8. Talem modum explicandi hanc rem indicavit D. Thomas, quæst. 1 de Verit., art. 1, dicens: *Quod primo intellectus concipit quasi notissimum, et in quo omnes conceptiones resolvit, est ens, unde oportet quod omnes aliæ conceptiones intellectus accipiantur ex additione ad ens; sed enti nihil potest addi quasi extranea natura per modum quo differentia additur generi, quia quolibet natura essentialiter est ens; sed secundum hoc aliqua dicuntur addere supra ens, in quantum exprimunt ipsius modum, qui nomine ipsius entis non exprimitur; et infra: Substantia non addit supra ens aliquam differentiam, sed nomine substantiæ exprimitur specialis modus essendi.* Idem significat quæst. 21 de Verit., art. 1. Eundem item dicendi modum significavit Scot., 1, dist. 8, quæst. 3; differt tamen in ratione explicandi, ut ex dictis facile constat.

9. *Modus contrahendi ens assignatus possibilis esse probatur.* — Præterea, hunc modum abstractionis et determinationis intellectualis esse possibilem, probatur exemplis; nam cum dividimus quantitatem in bicubitam, tricubitam, etc., non potest intelligi, quod conceptus bicubitæ quantitatis resolvatur in conceptum quantitatis et bicubiti, quia impossibile est concipere bicubitum non concepta quantitate; signum ergo est, illos duos conceptus solum distinguere, sicut expressum et confusum. Idem fere est in conceptu caloris et caloris ut octo, cujus signum etiam est, quod conceptus communis caloris non solum includitur in toto calore ut octo, sed etiam in singulis gradibus ejus; cum ergo dicitur calor ut octo, non additur modus distinctus faciens compositionem cum calore ut sic, sed exprimitur et concipitur calor, prout est in re. In præsentem etiam hoc est manifestum in determinatione entis ad ens infinitum; neque enim concipi potest infinitas tanquam aliquis modus additus enti, vel tanquam aliquid minus ipso ente infinito; solum ergo est ibi expressior, magisque determinatus conceptus cujusdam simplicissimi entis; et hac ratione ens ipsum non est simplicius Deo, quamvis in modo quo concipitur, sit abstractius. Ita ergo recte intelligi potest in conceptu substantiæ et accidentis.

10. *Ad omnes difficultates enodandas talis modus aptissimus.* — Si autem hic modus possibilis est, quod in præsentem sufficiat, et ita fieri censendum sit, facile suaderi potest. Primo, quia hoc modo expeditur facile difficultas sæpe inculcata in superioribus; et explicatur quo modo ens possit dicere conceptum præcisum secundum rationem, et nihilominus determinari ad inferiora, et intime includi in omnibus illis absque processu in infinitum, et absque propria compositione. Secundo, quia hoc modo salvatur optime quomodo suprema genera dicant conceptus simpliciter simplices, et nihilominus possit ab eis abstrahi conceptus entis per solam præcisionem intellectus, quæ non consistat quasi in separatione unius ab alio, scilicet, formalis a materiali, vel materialis a formali, ut fit in abstractione generis a differentiis; sed quæ consistat in cognitione aliquo modo confusa, qua consideratur objectum, non distincte et determinate prout est in re, sed secundum aliquam similitudinem, vel convenientiam quam cum aliis habet, quæ convenientia in ordine ad conceptum entis est in rebus secundum totas

entitates, et modus reales earum, et ideo confusio seu præcisio talis conceptus non est per separationem præcisivam unius gradus ab alio, sed solum per cognitionem præcisivam conceptus confusi a distincto et determinato. Unde potest tertio hoc ostensive probari, quia conceptus entis non est præcisus secundum rem, sed secundum rationem, probatum est; præcisio autem secundum rationem potest contingere illis duobus modis, ut ostensum est, et non facile poterit alius fingi vel excogitari. Rursus præcisio quasi formalis per exclusionem unius gradus ab alio non habet locum in ente propter illimitationem suam et transcendentiã; et quia continentia, in qua fundatur ejus conceptus, æque est in tota entitate secundum se totam; ergo solum potest in ente habere locum altera præcisio per confusionem conceptus; ergo etiam e contrario modificatio seu determinatio ad inferiora genera solum esse potest per simplicem conceptum magis expressum et determinatum, quia contractio debet proportionate respondere abstractioni, et expressio seu determinatio præcisio.

11. Tandem contra hanc sententiam sic explicatam non occurrit difficultas alicujus momenti; nihil enim se offert, quo ostendi possit hunc modum abstractionis et contractionis secundum rationem repugnare, aut non sufficere ad omnia quæ de ente et ejus inferioribus dici solent aut concipi, et ad omnem experientiam, quæ ex modo concipiendi nostro sumatur, vel percipi possit. Solum video posse objici Philosophi testimonium, 1. 3 Metaph., text. 3, dicentis, non posse commune prædicatum contrahi per differentiam, quæ per se includat ipsum commune prædicatum. Sed ut omittam, testimonia, quæ ex illo libro sumuntur, non esse firmæ auctoritatis, quia Aristoteles nihil in illo libro docet asserendo, sed argumentando et dubitando, tamen falso citatur, quia non loquitur de quolibet communi prædicato, sed de genere, de quo est alia ratio; ens autem non est genus, imo hoc ipsum vult ibi Aristoteles concludere. Unde quod aliqui id extendunt ad omne prædicatum commune vel univocum, gratis dictum est, et præter mentem Philosophi. De qua re iterum infra redibit sermo, tractando de universalibus, et de analogia, vel communitate entis et accidentis.

12. *Qua ratione suprema genera dicantur primo diversa.* — Hinc sequitur conceptum substantiæ, et conceptum perseitatis, seu

modi *per se*, objective non distingui, sed tantum ex modo concipiendi, ut quod, vel ut quo, sicut Deus, et Deitas; quia in re proprie non est quo et quod, sed tantum quod; mens autem, quia non potest explicare simplicia, nisi ad modum compositorum, utitur illis concipiendi modis. Et ideo supra dicebam, recte quidem dici unum ex his modis distingui ab alio se ipso; tamen, consequenter loquendo, idem esse dicendum de ipsis generibus quæ apprehenduntur ut constituta per tales modos; quia revera ibi nulla est constitutio per modum compositionis, sed per simplicem et adæquatam identitatem (sicut dicunt Theologi de relatione et persona divina), quia quidquid unum includit, includit aliud. Neque est ulla ratio ob quam *modus per se*, magis se ipso distinguatur ab alio modo quam substantia, cum proxime etiam sit sub ente, et intime ac totaliter includat illud. Atque hac ratione optime dicuntur suprema genera primo diversa, non quia in nullo communi conceptu confuso conveniant, sed quia non habent determinatas differentias, quæ sint extra rationem illius communis seu entis, sed se ipsis habent diversitatem in propriis ac determinatis naturis, quamvis etiam habeant imperfectam similitudinem in ratione entis: hæc enim duo non repugnant, ut in superioribus declaratum est.

DISPUTATIO III

In tres sectiones distributa.

DE PASSIONIBUS ENTIS IN COMMUNI, ET PRINCIPIIS EJUS.

Explicata formali ratione objecti adæquati hujus scientiæ, antequam ad particularia objecta descendamus per varias entis divisiones, oportet de passionibus illi adæquatis, et quæ cum illo convertuntur, disputare; quoniam proprium munus scientiæ est passionem de suo subjecto demonstrare. Hic ergo de his passionibus in communi, postea de singulis in speciali dicemus; quia vero scientia utitur aliquibus principiis ad suas passiones demonstrandas, hic etiam breviter declarabimus quibus principiis uti possit aut debeat hæc doctrina. Agimus autem hic de principiis cognoscendi, quæ solent principia complexa vocari; nam de principiis seu causis realibus inferius dicemus.

SECTIO I.

Utrum ens in quantum ens habeat aliquas passiones, et quales illæ sint.

1. Ratio dubitandi est, quia, ut aliqua sit vera et realis proprietas alterius, quatuor conditiones ut minimum requirit. Prima est, ut ipsa proprietas sit aliqua res, nam si sit nihil, quomodo esse poterit realis proprietas? Secunda, ut distinguatur aliquo modo ex natura rei ab illo cujus est proprietas, nam si sit omnino idem cum illo, potius erit essentia, vel de essentia ejus, quam proprietas. Tertia, ut adæquate illi conveniat, seu cum illo convertatur; agimus enim de proprietate, quæ per se secundo alicui convenit; nam hæc sola est quæ sub scientiam cadit, et demonstrari potest. Quarta denique est, ut subjectum, seu id cujus est proprietas, non sit de intrinseca ratione et essentia talis proprietatis, quia, ut Aristoteles dicit, 1. 7 Metaph., c. 5, text. 18, et 1. Poster., cap. 18, tex. 35, subjectum non cadit intrinsece et essentialiter, sed solum ut additum in definitione passionis; alioqui mutuo ita se haberent, quod passio conveniret subjecto per se secundo, subjectum autem passioni per se primo; quæ videtur aperta repugnantia. Sed fieri non potest ut respectu entis sit aliqua proprietas quæ has omnes condiciones habeat; nam, si proprietas realis est, intrinsece et essentialiter est ens reale; quia neque omnino non ens, neque solum ens rationis esse potest; quia (ut dicebam) quod nihil est, vel solum per rationem fingitur, non potest esse realis passio entis realis; debet ergo esse aliquid reale; ergo est ens reale quidditative et essentialiter; nam, ut supra contra Scotum probatum est, nihil potest esse reale, quod intrinsece et essentialiter ens reale non sit. Repugnat ergo esse proprietatem realem entis realis ut sic, quia si est proprietas realis, ergo ens est de essentia ejus; si autem ipsa est proprietas entis, ens non potest esse de essentia ejus, quia, ut dicebamus, subjectum non potest esse de essentia passionis. Rursus id, quod est essentialiter ens, non potest ex natura rei distingui ab ente, ut supra generaliter probatum est; ergo nec potest esse passio entis. Item, quod est essentialiter ens, et non est ipsum ens in communi, est inferius ad ens; ergo non convertitur cum ente; ergo non potest esse proprietas entis. Tandem, quod est essentialiter ens, debet habere om-

nes proprietates entis, si quæ illæ sunt; ergo non potest illud ipsum esse proprietas entis, alioqui esset proprietas sui ipsius, quod plane repugnat; vel certe includeret aliam proprietatem sibi similem, et a se distinctam; et idem rursus de illa dici posset, et sic procederetur in infinitum.

Varie sententiæ referuntur.

2. *Prima Scoti sententia.* — In hac re tres invenio dicendi modos. Primus est, ens habere reales et positivas proprietates ex natura rei ab ipso distinctas, quæ tamen in se intrinsece et essentialiter entia non sunt. Sumitur ex Scoto locis supra citatis, in 1, dist. 3, q. 3, et dist. 8, q. 2, et in dist. 2, q. 3 et 6. Fundamenta ejus quoad duas ultimas partes tacta sunt in ratione dubitandi. Prima vero pars probari breviter potest, primo ex generali sententia omnium, qui has passiones enti tribuunt, unum, verum, bonum, quæ non sunt conficta ab intellectu, sed vere et realiter enti conveniunt, et sunt extra naturam ipsius entis, quia esse unum, etc., non ita essentialiter prædicatur de rebus, sicut esse ens. Item, quia scientia non demonstrat de objecto suo reali, nisi proprietates reales; sed metaphysica est vera scientia demonstrans de suo objecto has passiones; sunt ergo hæc veræ et reales passiones. Et hoc significavit Aristoteles, 4 Metaph., c. 1, dicens, *hanc scientiam contemplari ens, quatenus ens, et ea quæ illi per se insunt*; neque enim per se inesse possunt reali quæ realia non sunt; habet ergo ens proprietates reales.

3. *Secunda sententia.* — Secunda sententia, quam defendunt aliqui Thomistæ, convenit cum Scoto imprimis in hoc, quod necesse est ens habere passiones reales; quia non potest omnino nullas habere, alioqui non posset esse objectum scientiæ; si autem reales non sunt, nullæ sunt, quia quod reale non est, non potest semper, per se, ac necessarium enti convenire; quod tamen est de ratione propriæ passionis. Unde consequenter concedunt, has passiones distingui formaliter ex natura rei ab ente, quia hoc etiam est de ratione proprietatis realis. Item, quia hujusmodi passiones non prædicant formaliter essentiam rei, sed modum extra essentiam. Unde hæc propositio: Homo est ens, est in primo modo dicendi per se, non tamen hæc: Homo est unus; propter quod Aristoteles, 4 Metaph., text. 2, ait, ens et unum esse idem, non tamen simpliciter et ut synonyma, sed